

27 РІЧНИЦЯ З ДНЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Т. С. Подорожна

доктор юридичних наук,
доцент кафедри публічного права
юридичного факультету Чернівецького
національного університету ім. Ю. Федьковича

Цього року Україна відзначає 27 річницю з дня урочистого проголошення Верховною Радою незалежності України. Саме ця визначна подія започаткувала розвиток національної державності України та стала вектором розвитку українського суспільства в контексті свободи, демократії, верховенства права, соціальної справедливості і добробуту громадян.

Україна розпочала новий етап свого конституційного розвитку, ознаменований у подальшому захистом державного суверенітету і територіальної цілісності від зовнішньої агресії. Проте, незважаючи на складний та динамічний перебіг конституційно-правових процесів у нашій державі, фундаментом правових реформ залишається Основний Закон та конституційний правопорядок. Як наголошує О. Костенко, основою нормального суспільного життя, поза сумнівом, є правопорядок. За логікою, можна вивести таку закономірність: який правопорядок, таке й життя людей у суспільстві [1, с. 28]. Правопорядок забезпечує стабільність людського

буття, функціонування легітимної влади, розвиток демократичного суспільства, верховенство прав і свобод людини та громадянина. Проте порядок суспільного життя, що гарантує цивілізовані умови існування та розвитку індивідів, соціальних груп, суспільства, не може бути створений без належної участі держави, яка вміло та ефективно використовує для регулювання соціальних процесів арсенал правових засобів і методів.

Відсутність правового порядку справляє руйнівний вплив на суспільство, унеможливорює задоволення потреб, забезпечення інтересів та цілей. Це може виявлятися, насамперед, у незахи-

щеності прав, свобод та інтересів громадян, загрози життю, здоров'ю і гідності людей, позбавленні гарантій соціального захисту і добробуту, у соціальному розшаруванні суспільства, свавілли з боку органів влади, недосконалості прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, низькій якості діяльності правозастосовних органів і, нарешті, в неправомірній поведінці інших суб'єктів права. Тобто з позицій особи правовий порядок виступає, в першу чергу, як засіб захисту її прав, свобод і законних інтересів. Він забезпечує охорону людини як від сваволі самої держави та її органів, так і від протиправних дій інших

суб'єктів. Держава, з цієї точки зору, виступає як специфічне утворення, призначення якої полягає в забезпеченні стабільності та стійкого розвитку соціуму. Саме на рівні правового порядку в нас з'являється можливість запропонувати шляхи, що ведуть до компромісу й узгодження правопорядків. Встановлений правопорядок безпосередньо показує, в якому стані знаходяться збалансовані інтереси особи та суспільства і яким чином держава здатна сприяти їх задоволенню. Саме компроміс між громадянським суспільством і державою виступає тією діалектичною суперечністю, тим внутрішнім чинником, який є одним із основних джерел суспільно-правового розвитку України. Держава, яка діє в режимі демократії, не повинна втручатися у взаємодію людей, якщо незбіг їхніх інтересів не досягає ступеня соціально-політичного протиріччя, не піддає небезпеці життєві інтереси. Яскравий приклад порушення цього принципу було продемонстровано під час Революції Гідності в Україні. Зважаючи на це, забезпечення правопорядку є одним з основних і найважливіших напрямів діяльності сучасної держави, проте, з точки зору безпеки людини, охорони її прав і свобод.

Домінанта прав та свобод людини і громадянина, закріплена в чинній Конституції України, встановлення в суспільстві законності та правопорядку пов'язані з легітимністю функціонування державної влади та місцевого самоврядування. Відтак, права і свободи людини та громадянина розглядаються в Конституції як найвища цінність, як невідчужувані і непорушні. Права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22). Оскільки всі підзаконні правові акти повинні відповідати законам, їх зміст і застосування також визначаються правами і свободами людини та громадянина. За Конституцією України визнання, дотримання

і захист цих прав – обов'язок держави. Вони гарантуються державою згідно із загально визнаними принципами і нормами міжнародного права, зокрема, за допомогою судового захисту.

Конституція за своєю сутністю є Основним Законом (lex fundamentales) для людини, громадянського суспільства та держави. Вона узагальнює та виражає волю Українського народу і політику Української держави, узгоджену з інтересами громадянського суспільства. Основне призначення Конституції України – у здійсненні установчої функції, що виражається у визнанні та юридичному оформленні найважливіших правових, соціально-економічних і політичних інститутів суспільства, а також у фактичному і юридичному їх застосуванні. Воно проявляється в закріпленні стійкості системи суспільних відносин, у збереженні і зміцненні основоположних засад організації суспільства й держави, у створенні нових державних органів, покликаних здійснювати захист конституційних прав і свобод, наслідком чого і виступає належний правовий порядок. Тому забезпечення прав і свобод в рамках діяльності будь-якого органу держави здійснюється відповідно до Основного Закону. Справді, принцип захисту прав людини возведено в пріоритет правопорядку, оскільки їх повага і захист – це обов'язок державної влади, що випливає з положень Конституції. Конституційний захист людини – це параметр, без якого неможливо уявити належний стан правового порядку в державі, стійкий розвиток правової системи.

Конституція встановлює систему гарантій дотримання прав та свобод людини і громадянина та їх захист. Вся функціональна діяльність державної влади, по суті, зводиться до розв'язання триєдиного завдання – створити і підтримати правовий порядок, при якому забезпечуються добробут і безпека

населення, дотримання всіма учасниками суспільних відносин вимог Основного Закону. Вжиті для цього заходи, пов'язані із забезпеченням суверенітету і державної цілісності, розвитком економіки, охороною прав і законних інтересів громадян тощо, певною мірою мають вторинний, похідний характер, відбиваючи деталізацію цих завдань і технологію їх розв'язання різними засобами державної влади. Як видається, ця теза має надзвичайно важливе значення, оскільки акцентує увагу на тому, що правовий порядок виступає юридичною основою функціонування державної влади загалом та реалізації економічної, політичної, соціальної функцій держави зокрема.

Важливим є й те, що система законодавства не може існувати без центральної ідеї, яка повинна не тільки бути ядром самої системи, а й бути наявною в кожному правовому акті, зумовлюючи його цілі, завдання і засоби для їх досягнення. Таким центральним, інтеграційним елементом має бути людина, її права і свободи. Забезпечення прав людини – гідна мета для будь-якого нормативного акта. Натомість, не сприяють зміцненню законності й забезпеченню правопорядку ті нормативні акти, які бачать в особі лише об'єкт правового впливу. Навпаки: від ролі даного об'єкта (людини) залежить і мета прийнятого закону. Так, наприклад, у ст. 3 Конституції Республіки Вірменія зазначено, що держава обмежена основними правами та свободами людини і громадянина, які є безпосереднім діючим правом [2]. Зрозуміло, що держава не «дарує» права та свободи, проте, встановлюючи їх у законі, зобов'язана їх гарантувати і забезпечити їх захист. Закони, які не мають на меті слугувати людям, рано чи пізно породжують порушення прав громадян. Тому змістом нової правової доктрини має стати переорієнтація вітчизняного правознавства із со-

ціоцентричного на антропоцентричний підхід.

У сучасних умовах законність, правопорядок і дотримання прав людини тісно взаємопов'язані. Цим явищем притаманна багатопланова й особлива соціальна «місткість». Ідея правопорядку і прав людини пронизує зміст демократії та демократичних конституцій сучасних держав. У країні з міцним режимом законності завжди спостерігається прагнення державної влади до забезпечення прав людини, рівності всіх перед законом, невідворотності відповідальності за порушення законодавчих норм. Тому, як наголошує Н. Оніщенко, одним із з важливих завдань сучасного демократичного розвитку є реалізація інтересів людини, яка можлива через створення певної взаємодії між індивідами, суспільством і державою, втілена у правах та свободах людини і громадянина [3, с. 55]. Дзеркальною проекцією змістовної конкретизації прав людини виступає відповідне відображення змісту кореспондуючих їм обов'язків держави. У правовій державі верховенство Основного Закону полягає не в тому, що це акт найвищої юридичної сили, а тому, що в ньому закріплені права людини як найвищої цінності. Причому не менш важлива і зворотна залежність: що більше суспільство надає прав і свобод своїм громадянам, то досконалішими мають бути закони і ефективнішим правопорядок, то суворішим – дотримання й чіткіше застосування конституційних приписів.

Проте важливо, що права людини можуть бути гарантовані тільки в умовах сильної держави, яка в змозі управляти суспільством і позитивно впливати на особу. На жаль, багатьма дослідниками справедливо відзначається декларативність положень Конституції про права і свободи людини, викликана відсутністю економічних, політичних, організаційних, юридичних та інших гарантій реалізації проголошених прав, неефективним визнається і механізм їх захисту. Серед основних причин цих негативних явищ називаються: недостатній розвиток національного законодавства; сприйняття більшістю населення системи державних правоохоронних органів не як структури, яка захищає людину, а як державного механізму, що захищає державу від особи та її проблем; нерозвиненість і відособленість державних органів та установ, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини тощо.

Відтак можна констатувати, що нинішня ситуація в Україні – якісно новий феномен, і за масштабами злочинних проявів, і за ступенем руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, функціонування та безпеку держави, реорганізацію прав і свобод її громадян. Відповідно до цього змінюються стан та авторитет того соціального інституту, який покликаний гарантувати безпеку, права і свободи громадянам, – правового порядку. З огляду на такі мінливі за змістом соціальні відносини та небачені за останнє десятиліття характер і масштаби злочинності правові реалії потребують і більш глибоких змін структури

та змісту інститутів громадянського суспільства. Вплив громадянського суспільства пронизує фактично усі сторони і стадії забезпечення впорядкованості суспільної життєдіяльності, але найвагомішою вбачається його роль у продукуванні соціальних уявлень про те, яким саме має бути цей порядок, та у формуванні стандартів цього порядку. З огляду на це, саме правопорядок є «супутником», чинником і умовою цивілізованого життя людей, і через суспільно-просторове буття самої людини виникає і стверджується там, де відбувається її суспільна життєдіяльність. Відтак, становлення самостійної Української держави об'єктивно зумовлює трансформацію існуючої правової сфери та формування власної правової системи України, орієнтиром для якої має бути, перш за все, людина, її права та свободи.

Важливо, що з кожним роком розбудови і розвитку нашої держави поглиблюється усвідомлення цієї події і дати – 24 серпня. Сьогодні перед Україною, її громадянами складні й великі завдання. Але віримо, що разом ми здолаємо будь-які перешкоди на шляху зміцнення незалежності нашої держави. Тому в день 27-ї річниці незалежності України – знаменної події у багатовіковій історії національного державотворення, бажаємо вам міцного здоров'я, великого родинного щастя, миру, взаєморозуміння, злагоди та добробуту. Нехай серця наповнюються гордістю за нашу державу, прагненням до єдності та порозуміння, а ваша плідна праця буде надійною запорукою щасливого майбутнього. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Костенко О. Яка Конституція нам потрібна, або Свобода людини проти правової сваволі // Віче. – 2015. – № 13. – С. 28-29.
2. Конституція Республіки Вірменія від 05.07.1995 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=132>
3. Оніщенко Н. До питання про пошук балансу у співвідношенні громадянського суспільства та держави // Право України. – 2014. – № 4. – С. 55-62.